

**Н. П. Поліщук, докт. філос. наук,
ФІ ім. Г.С.Сковороди НАН України, Київ**
Impression.np@gmail.com

ОБРАЗ "ПРАГМАТИЧНОГО ГУМАНІСТА" ПРОТАГОРА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПОЛІТИКИ ІДЕНТИЧНОСТІ

У співставленні філософії давньогрецького мислителя Протагора (5 ст. до н.е.) та тенденцій політики ідентичності кінця XX – початку XXI ст. застосований філософсько-прагматичний підхід до дослідження (inquiry) як процесу реконтекстуалізації, що припускає можливість зіставлення зовсім різнорідних дескрипцій, наприклад, гуманітарного тексту (поема) та природничо-наукового (опис експерименту з хімії) або ж тлумачення певного, віддаленого від сучасності філософського тексту з огляду на особливості цілком модерних історичних обставин, як-от новітніх процесів на теренах політики ідентичності. У запропонованому підході береться до уваги як класичне раціоналістичне розуміння контексту із властивим йому поділом на лінгвістичний та позалінгвістичний (ситуативний) [Лісовий В. Контекст//Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – С.298], так і прагматичне, притаманне американській філософії останніх десятиліть (R.Rorty, S. Fish, R. Bernstein, R. Posner та ін.). Прагматизм не протиставляє себе раціоналізму, але акцентує увагу не на уточненні, розширенні (варіанти "оновлення") раціоналістичної парадигми, а на можливостях виникнення зовсім іншого парадигмального підходу у тлумаченні контексту. Відповідно, розрізняються контексти у межах "парадигм висновку" (paradigms of inference) та "парадигм уяви" (paradigms of imagination)[Richard Rorty. Inquiry as recontextualization: an anti-dualist account of interpretation//Objectivity, Relativism and Truth. Philosophical Papers. Vol. 1. – Cambridge University Press, 1999. – P. 94].

На гутні "парадигм уяви" дослідницьке зіставлення різнорідних текстів породжує нові, часом несподівані контексти, що дозволяє розглядати реконтекстуалізацію як ефективний засіб творчого процесу. Прагматична реконтекстуалізація не потребує постійного дефінітивного віднаходження змісту "тотожного" (ідентичного) як "правильного", усталеного теоретичного критерію, з яким мають зв'язатися соціальні практики. Не є вона також узагальненням різних контекстів – послідовних у часі чи анахронічних інтерпретацій (поняття анахронізму в історико-філософських дослідженнях, а також проблема голізму інтерпретацій "тотожностей" з прагматичної точки зору спеціально досліджується у працях американського філософа Говарда Колевая).

Корені прагматичної реконтекстуалізації – в конкретних історичних соціальних практиках, при чому не домінуючих, а таких, що знаходяться на периферії інтелектуального істеблїшменту або випадають за межі публічно загальнопоширеного. Справа переведення периферійних практик у русло лідерства у всьому комплексі соціальних змін залежить значною мірою від "прагматичної інтелектуальності" особистостей ("си-

льних поетів") здатних здійснити нетиповий, "експериментальний" вибір всупереч усталеним канонам. До простору "прагматичної інтелектуальності" належить "прагматичний гуманізм", як практика морального чину в конкретній життєвій ситуації, у тому числі у дослідницькій спільноті (йдеться про "дослідження" як характеристику життєвого процесу, а не тільки професійної діяльності, згідно з Р. Емерсоном та ін.).

У класичній праці "Нариси з гуманізму" Ф.К.Шиллер критикує Платонове прочитання Протагора як агностика і скептика та схвалює оцінку його видатних моральних якостей. В інтерпретації Шиллером Протагора першочергової ваги набуває заувага про "інтелектуальний та вкрай важливий контекст" твердження "Людина – це Міра" [Ferdinand C.S. Schiller. *Studies in Humanism*. Elibron Classics, 2005, p.298] Адже саме *цей контекст*, який випадає поза межі вже домінуючого у IV ст. платонізму, дає змогу переконатися не тільки в однобічності оцінки Протагора як скептика й агностика, але й розкрити особливості тлумачення ним Істини як прояву дієвого морального переконання, здатного вплинути на комунікативне середовище. Ці особливості виявляються не у "чистій" логіко-гносеологічній аргументації, а у "живій розмові" учасників філософської дискусії (згідно з Шиллером, вона автентично представлена у тексті давнього папірусу, а не книзі "Істина" авторства Протагора). Кожний із дискусантів захищає власну позицію, але не як абстрактний суб'єкт, носій апріорної гуманістичної тези про "Людину як міру усіх речей", а у контексті вільного обміну думками та гострої полеміки, що супроводжують дискусію. Образ "прагматичного гуманіста" Протагора увиразнюється не як референтний підсумок викладу різних поглядів або їх узагальнена "тотожність" щодо центральної тези його філософування, а як образ видатної особистості, що спроможна на реалізацію моральної позиції всупереч тиску загальноприйнятих принципів (нехай і уgruntованих теоретично).

Сукупність соціальних практик складають тканину життєвого досвіду, означеного Ч.С.Пірсом як "курс життя" (the course of life). За останні три десятиліття проблематика "політики ідентичності" розташувалася у мейнстрімі "курсу життя" сучасного суспільства. Переважний обсяг літератури присвячений аналізу значень та смислових відтінків понять, які стосуються цієї проблематики (політика, політичне, ідентичність особистості, групи, культури, мультикультуралізм та ін.). Менше уваги приділяється питанню, наскільки *дієвими практично* є поняття, які лише *пояснюють* (хоч і на переконливих рівнях фундаментальності) наявні соціальні практики і не враховують тих тенденцій їх змінюваності, що не вкладаються у канони цих пояснень. Наприклад, сучасна політика ідентичності акцентується на аспекті "ідентичності" (тотожності), не враховуючи достатньою мірою перехід "ідентичності" в плуральність, а "політики ідентичності" в "політику відмінностей" – і навпаки.

Філософія прагматизму орієнтована на практичні, а не лише теоретичні можливості змінюваності соціальних практик. Такий підхід віддає пріоритет (стосовно "пояснення") гіпотетичності ("абдукція" Ч.Пірса),

соціальному експерименталізму ("реконструкція філософії" Дж. Д'юї), прагматизму як гуманізму (В.Джеймс, Ф.К.Шиллер), самості (self) як соціальному утворенню, а не усталеній автентичі (Дж.Мід), "виправданню" (justification) філософської позиції в контексті переходу від "нормального" дискурсу до "анормального" (Р.Порті), ефективній риториці, яка спроможна вплинути на конкретний історичний процес. Зокрема, до такого дієвого "риторичного інструменту" сучасний американський прагматист С.Фіш відносить Протагорову максиму "Людина є міра усіх речей" (Stanley Fish. Truth and Toilets: Pragmatism and the Practices of Life. In: The Revival of Pragmatism. Ed. By Morris Dickstein. – Duke University Press, 1999. – P. 432).

М. В. Розпутна, асп., НПУ ім. М.П. Драгоманова, Київ
m.v.rasputnaya@gmail.com

ДЖОН ДЬЮЇ ПРО ФІЛОСОФСЬКЕ ЗНАННЯ КРІЗЬ ПРАЦІ ДЖЕЙМСА МАРША

Першим наставником Джона Дьюї на теренах філософії був американський філософ, професор Вермонтського університету Генрі Торрі з 1875 по 1882 роки. Саме він познайомив молодого Дж. Дьюї з роботами Джеймса Марша, зокрема це була критика на роботу "Засоби відображення" Семуеля Коліріджа, яка є сукупністю моральних і релігійних афоризмів з коментарями. [Marsh // Shook John R. The Dictionary of Early American Philosophers. – Bloomsbury Publishing USA, 2012. – P. 688.].

"Вермонтський університет славиться потужною кафедрою філософії завдяки Джеймсу Маршу" (1794-1842) [Marsh // Shook John R. The Dictionary of Early American Philosophers. – Bloomsbury Publishing USA, 2012. – P. 688.]. Він був президентом Університету Вермонта з 1826 до 1833 рік. За цей час йому вдалося реорганізувати навчальний план, перетворивши університет з провінційного коледжу в провідний американський заклад із основами ідеалізму та чіткою системою викладу знань. Джеймс Марш вперше організував прийом студентів-заочників в університет. Він закликав викладачів до вільного викладу матеріалу, який, на його думку, буде сприяти розвитку критичного мислення. Він також запропонував систему виборів предмету, що дозволяє студентам вивчати теми, які їм безпосередньо цікаві.

Важливо, що принципи системи освіти Дж. Марша ніколи не були широко реалізовані окрім Вермонтського університету, це пояснюється тим, що вони не слугували вирішенню соціальних проблем, адже кінцевою метою освіти згідно поглядів вченого було встановлення відносин з Богом, а не з членами суспільства. Його освітня система була спрямована на вивчення стану душі, а не на побудові взаємовідносин один із одним.

Джеймс Марш, пішовши у відставку, працював в університеті на посаді професора моральної та інтелектуальної філософії. Він також за-